

P. Vásárhelyi Judit (Budapest)

Bibliaolvasó kalauz a 18. században

Az olvasmánytörténeti kutatások során a Biblia rendszeres olvasására a fennmaradt példányok bejegyzéseiből lehet a legjobban következtetni. Monok István *A Rákóczi-család könyvtárai* című összefoglalásában sorra vette I. Rákóczi György fejedelem bibliáit, amelyekbe a fejedelem őszinte hálaadással híven feljegyezte, hogy hol, mikor, melyik könyvet olvasta el.¹

Ezek a bejegyzések összhangban vannak Szalárdi János megállapításával, amely szerint Rákóczi „...az Bibliából pedig rendszerint minden estve két-két caputokat akárminémű gondos dolgai közben is el nem vesztegli vala. És így az Ótestamentum könyveit tizenháromszor, az Újtestamentumot pedig harminckétszernél többször olvasta vala el.”²

A hit elmélyítése, a megtérés és a szent élet elnyerése érdekében a rendszeres bibliaolvasást Lewis Bayly és a puritánusok is igen fontosnak tartották. Bayly a *Praxis pietatis*ban arra nézve is eligazítást adott, hogy a teljes *Bibliát* egy év alatt mi módon lehet elolvasni:

„Ha ez mód szerint minden nap három három részt elolvassz: egyiket reggel, másikat délben, harmadikat estve, tehát az egész Szentírásnak minden bévött könyveit, négy részek híján, melyeket más időben, nagyobb ürességed lévén, elolvashatsz, egy esztendeig minden dolgod haladékja nélkül általolvashatod. Az részeket pedig rendszerint olvassad, hogy mind az históriákat, s mind pedig a Szentírásnak célját inkább eszedben vehessed! Az Apocryphus könyveket vagy olvasod vagy nem, szabad vagy véle, melyek mivel emberi lélek által irattattanak, az holott az Szentírással egyeznek, elhiggyed, hahol pedig nem, csak félre hagyjad.”

A szöveghez fűzött jegyzet a margón az Ó- és Újtestamentum részeinek számát a következőképpen összegzi:

„Az ótestamentumbeli Szentírásnak minden bévött könyveiben az zsoltárokat 60 részekre tudván 839 részek vannak, melyekkel egybenvetvén az újtestamentumbeli írásnak 260 részeit, mind öszvességgel ezer kilencvenkilenc részek lesznek, melyeket ha hármanként háromszázhatvanöt-fele osztunk (mivel ennyi számú napok vannak egy esztendőben), csak négy részek maradnak fenn, melyeket az elődben írott mód szerint bizonyos időben elolvashatsz.”³

E számítás az Apokrif könyvek fejezeteinek számát nem vette figyelembe, tehát annak elolvasását valóban fakultatívnak szánták.

A Medgyesi Pál fordította *Praxis pietatis* a további kiadásoknak köszönhetően igen nagy hatással volt a magyar reformátusság vallási életére,⁴ és nagy szerepet játszott a bibliaolvasás mindenkinek szóló programja hazai megvalósulásában is.⁵

¹ MONOK István, *A Rákóczi-család könyvtárai 1588–1600*, Szeged, Scriptorum Kft. (A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai, 1), 1996, 666–667, 669.

² SZALÁRDI János *síralmas magyar krónikája*, sajtó alá rend. SZAKÁLY Ferenc, Bp., Magyar Helikon, 1980, 293; idézi: MONOK, *i. m.*, XXI.

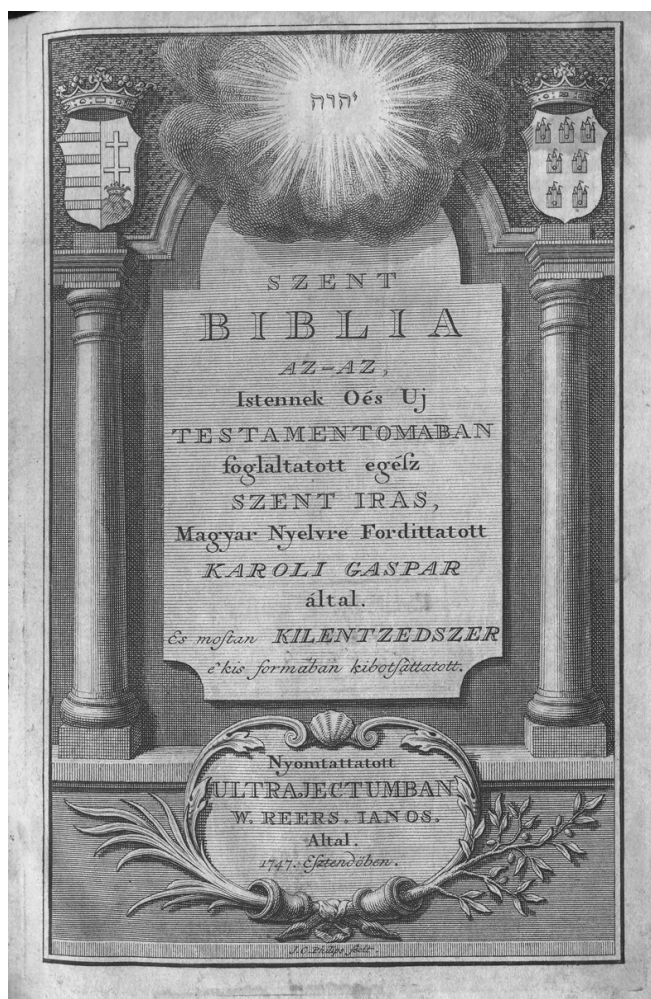
³ *Rövid tanítás az Szent Bibliának esztendőnként könnyű, hasznos és idvességes által-olvasása felől* = MEDGYESI Pál, *Praxis pietatis azaz kegyesség gyakorlás...*, Debrecen, Fodorik Menyhért, 1636, 307–308 (RMNy 1639). <http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/08/75/dd/1/RMK_I_657.pdf> [2015. január 31.]

⁴ ESZE Tamás, *A magyar Praxis Pietatis: kiadástörténeti tanulmány*, Könyv és Könyvtár, 3(1963), 43–79.

⁵ PÉTER Katalin, *A Bibliaolvasás mindenkinek szóló programja Magyarországon a 16. században*, Századok, 119(1985), 1006–1027. című írását és a cáfolatait újabban GÁBORJÁNI SZABÓ Botond foglalta össze: *Biblia és olvasás = Biblia Sacra Hungarica: A könyv, „mely örök életet ad”*, szerk. HELTAI János, GÁBORJÁNI SZABÓ Botond, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 2008, 63–64; lásd még: OLÁH Róbert, *Bibliák a kora újkori református könyvtárakban*, Egyháztörténeti Szemle, 15(2014), 8–23.

A teljes Biblia egy esztendő alatt való elolvasását célozta egy évszázaddal később az a *Mutató tábla*, amely a holland bibliakiadások mintájára az öt magyar utrecht-i kiadás közül az utolsó háromban maradt fenn. Így az 1747. évi kilencedik, az 1765. évi tizenötödik, majd az 1794-ben Pethe Ferenc által Utrechtben kiadott magyar nyelvű bibliák⁶ végén közreadott Szenci Molnár Albert zsoltárkönyve után, örszóval jelezve találta meg azt – nagyon praktikusán – a könyv tulajdonosa: „Ide tétetik a’ belga Bibliából a’ Szent Írás olvasására mutató tábla, mely szerint ha az kegyes olvasó minden napokon a’ napok után tétetett részeket elolvassa, az egész Bibliát minden esztendőben egyszer hasznosan és jó renddel által-olvashatja.”

A szakirodalomban eddig csupán Bottyán János utalt az 1794. évi, Pethe Ferenc által kiadott Bibliában található kalauzra.⁷ A mellékelt képek az 1747. és 1794. évi kiadásokból valók.⁸ Jól látszik rajtuk, hogy az 1747. évi még utal a kalauz eredetére, és benne a hónapok a megszo-
kott régi magyar elnevezésükkel szerepelnek (1–3. kép). 1794-ben azonban már a forrásra való utalás elmarad, a cím szövege is némileg módosul, és a hónapokat modern elnevezésükkel említik (4–6. kép), az olvastatás sorrendje azonban egyezik a korábbi változattal.

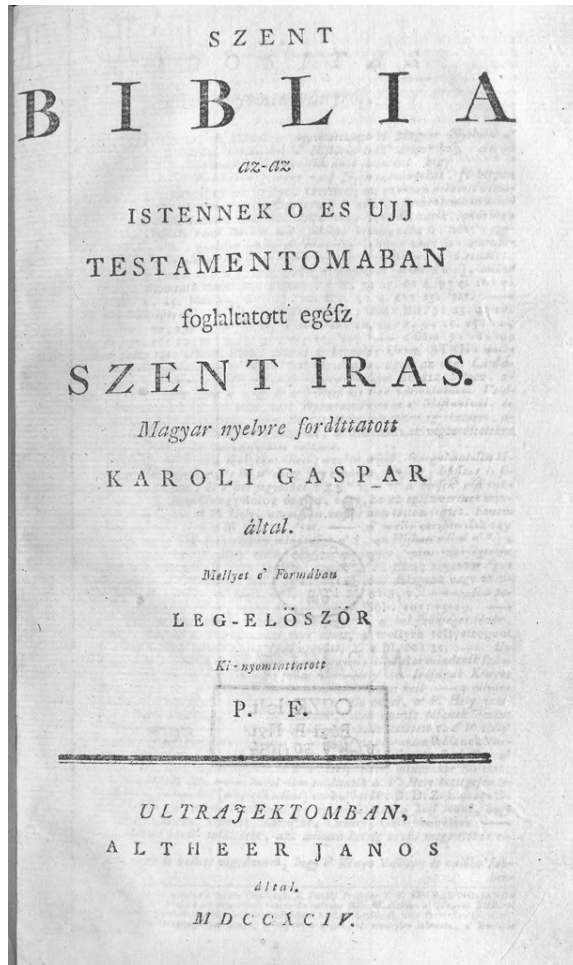

1. kép. Az 1747. évi utrecht-i Biblia címlapja

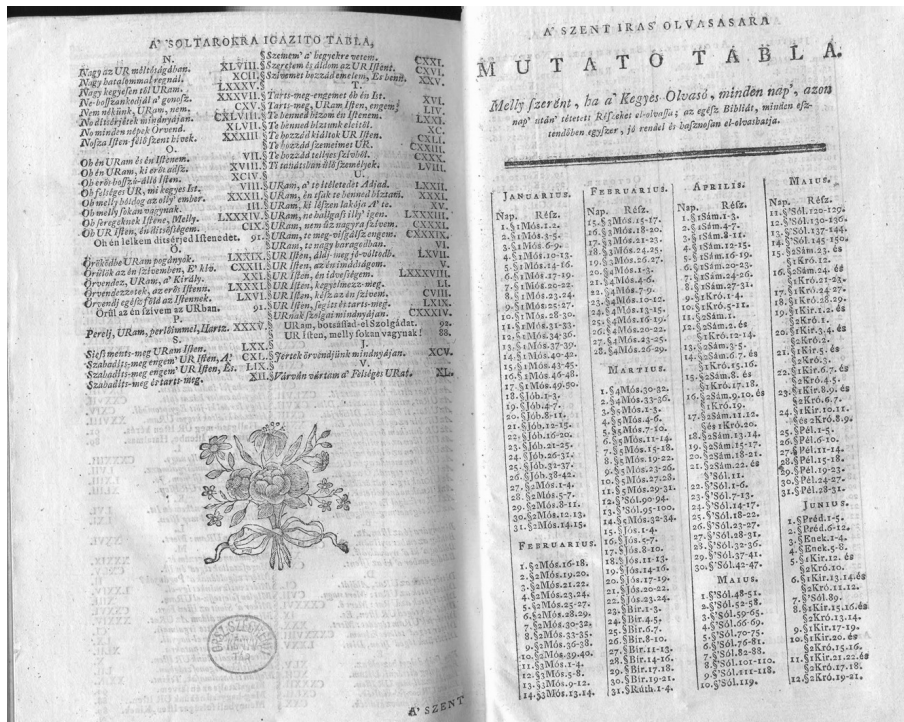
⁶ PETRIK Géza, *Magyarország bibliográfiája 1712–1860*, Bp., 1888, I., 280.

⁷ BOTTYÁN János, *A magyar Biblia évszázadai*, sajtó alá rend., kieg. FEKETE Csaba, Bp., Kálvin, 2009, 95.

⁸ Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, RK 3. és RK 52.

4. kép. Az 1794. évi utrechti Biblia címlapja

5. kép. Az 1794. évi utrechti Bibliához tartozó Mutató tábla kezdete

A' SZENT ÍRÁS OLVASÁSÁRA MUTATÓ TABLA.

JUNIUS.		AUGUSTUS.		SEPTEMBER.		NOVEMBER.	
Nap.	Ref.	Nap.	Ref.	Nap.	Ref.	Nap.	Ref.
13.	1. § Mát. 1.4.	1.	1. § Érek. 25.	23.	1. § Mát. 1.4.	10.	1. § Kór. 1.5.
14.	2. § Mát. 9.9.	2.	1. § Érek. 26.	24.	2. § Mát. 9.9.	11.	1. § Kór. 4.9.
15.	3. § Mát. 10.12.48.	3.	3. § Érek. 28.30.	25.	3. § Mát. 10.12.	12.	1. § Kór. 7.9.
16.	4. § Mát. 20.23.	4.	4. § Érek. 31.32.	26.	4. § Mát. 14.16.	13.	1. § Kór. 10.12.
17.	5. § Mát. 13.14.49.	5.	5. § Érek. 33.34.	27.	5. § Mát. 17.19.	14.	1. § Kór. 11.12.
18.	6. § Mát. 24.35.	6.	6. § Érek. 36.37.	28.	6. § Mát. 20.22.	15.	1. § Kór. 15.16.
19.	7. § Mát. 15.17.48.	7.	7. § Érek. 38.40.	29.	7. § Mát. 23.25.	16.	1. § Kór. 1.5.
20.	8. § Mát. 27.28.	8.	8. § Érek. 41.42.	30.	8. § Mát. 26.28.	17.	1. § Kór. 4.6.
21.	9. § Mát. 18.20.	9.	9. § Érek. 44.45.			18.	1. § Kór. 7.9.
22.	10. § Érek. 35.39.	10.	10. § Érek. 47.48.	OCTOBER.		19.	1. § Kór. 11.11.
23.	11. § Mát. 22.23.	11.	11. § Érek. 49.50.	1.	1. § Mát. 1.3.	20.	1. § Kór. 12.13.
24.	12. § Mát. 20.21.	12.	12. § Érek. 53.	2.	2. § Mát. 1.3.	21.	1. § Gal. 1.2.
25.	13. § Mát. 25.35.	13.	13. § Érek. 1.3.	3.	3. § Mát. 1.3.	22.	1. § Gal. 2.4.
26.	14. § Mát. 24.35.	14.	14. § Érek. 4.48.	4.	4. § Mát. 1.3.	23.	1. § Gal. 2.4.
27.	15. § Mát. 26.36.	15.	15. § Érek. 1.2.	5.	5. § Mát. 7.9.	24.	1. § Efé. 1.3.
28.	16. § Mát. 1.4.	16.	16. § Érek. 3.4.	6.	6. § Mát. 14.16.	25.	1. § Efé. 4.6.
29.	17. § Érek. 4.68.	17.	17. § Érek. 6.7.	7.	7. § Mát. 14.16.	26.	1. § Efé. 4.6.
30.	18. § Érek. 10.15.	18.	18. § Érek. 8.10.	8.	8. § Luk. 1.2.	27.	1. § Fil. 2.4.
		19.	19. § Érek. 11.13.	9.	9. § Luk. 1.2.	28.	1. § Kol. 4.4.
		20.	20. § Érek. 14.16.	10.	10. § Luk. 5.6.	29.	1. § The. 1.3.
		21.	21. § Érek. 17.18.	11.	11. § Luk. 7.28.	30.	1. § The. 4.5.
		22.	22. § Érek. 19.20.	12.	12. § Luk. 9.10.		
		23.	23. § Érek. 21.22.	13.	13. § Luk. 11.13.	DECEMBER.	
		24.	24. § Érek. 23.24.	14.	14. § Luk. 13.15.	1.	1. § The. 6.13.
		25.	25. § Érek. 25.27.	15.	15. § Luk. 15.18.	2.	1. § Tim. 1.5.
		26.	26. § Érek. 28.30.	16.	16. § Luk. 19.20.	3.	1. § Tim. 4.6.
		27.	27. § Érek. 31.32.	17.	17. § Luk. 21.24.	4.	1. § Tim. 1.2.
		28.	28. § Érek. 33.34.	18.	18. § Luk. 21.24.	5.	1. § Tim. 3.4.
		29.	29. § Érek. 35.37.	19.	19. § Luk. 4.6.	6.	1. § Tim. 3.3.
		30.	30. § Érek. 38.39.	20.	20. § Luk. 7.28.	7.	1. § Philemon.
		31.	31. § Érek. 40.41.	21.	21. § Luk. 9.9.	8.	1. § Sid. 1.3.
				22.	22. § Luk. 10.12.	9.	1. § Sid. 4.6.
				23.	23. § Luk. 11.16.	10.	1. § Sid. 4.6.
				24.	24. § Luk. 20.21.	11.	1. § Sid. 4.10.
				25.	25. § Luk. 17.19.	12.	1. § Sid. 11.13.
				26.	26. § Luk. 17.19.	13.	1. § Sid. 2.5.
				27.	27. § Luk. 17.19.	14.	1. § Sid. 3.5.
				28.	28. § Luk. 17.19.	15.	1. § Sid. 1.3.
				29.	29. § Luk. 17.19.	16.	1. § Sid. 4.5.
				30.	30. § Luk. 17.19.	17.	1. § Sid. 1.3.
				31.	31. § Luk. 18.20.	18.	1. § Sid. 1.3.
						19.	1. § Sid. 1.3.
						20.	1. § Sid. 1.3.
						21.	1. § Sid. 1.3.
						22.	1. § Sid. 1.3.
						23.	1. § Sid. 1.3.
						24.	1. § Sid. 1.3.
						25.	1. § Sid. 1.3.
						26.	1. § Sid. 1.3.
						27.	1. § Sid. 1.3.
						28.	1. § Sid. 1.3.
						29.	1. § Sid. 1.3.
						30.	1. § Sid. 1.3.
						31.	1. § Sid. 1.3.

Azon huzon-hat'Sóltároknak és nyolcz Enekeknek tulajdon Nótáikat, a' melyek' előlt' eddig nem voltak, eleteibe tettem, a' régula fizéent énekelni kívánóknak könnyebbségére.

6. kép. Az 1794. évi utrechtai Biblia Mutató táblájának folytatása

A korabeli olvasók valóban nagy hasznát vették az ilyen 'kalauz'-nak, amely több ezer példányban és viszonylag olcsó pénzért megvásárolható bibliakiadásokkal⁹ együtt jelent meg. Ezt igazolja 1751-ben *A' Szent Írásnak épületes és idvességes olvasására oktató tanáts-adás*¹⁰ többek által idézett kijelentése, amely szerint „vagynak mi közöttünk [...] szép számmal, mind férfiak, mind asszonyok [...] a Szent Írásnak magánosan-való olvasásában-is eléggé szorgalmatosok, találtnak olyanok-is, a kik az egész Bibliát renddel által s meg által olvassák.”¹¹

A teljes Bibliának egy év alatt való elolvasása azóta is világszerte szokásban van. Sőt manapság már a többi bibliolvasó kalauzhoz hasonlóan ez is elérhető az interneten is.¹² Akkor is és most is ugyanaz a cél vezette az ilyen útmutatók közreadóit: „Az Isten Beszéde Hallgatásának és Olvasásának nem ez az egyenes vége és valóságos haszna, hogy az ember csak ezeket cselekedje-meg, ennél tovább pedig ne menjen, hanem ez: hogy amit az Isten Beszédéből hallott vagy olvasott, tartsa-meg azt jövendő haszonra, a szerént éljen, és így, hogy igaz Keresztyén és valóságos kegyes ember légyen.”¹³

⁹ TRÓCSÁNYI Zoltán, *A XVIII. század magyar könyveinek olvasóközönsége és példányszáma*, Magyar Könyvszemle, 60(1941), 33. és BOTTYÁN, i. m., 95.

¹⁰ Debrecen, Margitai János, 1751, 6. <<http://mek.oszk.hu/04100/04177/04177.pdf>> [2016. január 31.]; PETRIK, i. m., Bp., 1892, IV, 93.

¹¹ FEKETE Csabára hivatkozva (Theologiai Szemle, 28(1985), 347.) idézi GÁBORJÁNI SZABÓ Botond, i. m., 67.

¹² Például: <<http://www.biblia.hu/egyev/egyev.htm>> [2016. január 31.]

¹³ *A' Szent Írásnak épületes és idvességes olvasására oktató tanáts-adás*, Debrecen, Margitai, 1751, 5.